

https://doi.org/10.31516/2410-5325.070.12

УДК 792.78.027-026.571-044.922](045)

В. О. Бугайова, кандидат мистецтвознавства, старший викладач, кафедра режисури, Харківська державна академія культури, м. Харків

househappyvip@gmail.com

https://orcid.org/0000-0002-2534-5430

ТРАНСФОРМАЦІЯ ІНСТРУМЕНТАРІЮ ХУДОЖНІХ ЗАСОБІВ ВИРАЗНОСТІ СУЧАСНОГО РЕЖИСЕРА МАСОВИХ ВИДОВИЩ¹

Проаналізовано публікації, у яких досліджено трансформації художніх засобів виразності сучасного режисера масових видовищ. Це дозволило розглянути особливості трьох основних рівнів такої трансформації, а саме: трансформацію такого інструментарію під час постановки традиційних видовищ, зміну цих засобів у їх телевізійній версії і при переміщенні такої телевізійної версії до інтернет-середовища. Охарактеризовано причини означених трансформацій, чия дія спровокована початком розвитку інформаційного капіталізму та змінами в сучасному суспільстві в його художній культурі. Розглянуто особливості використання такого новітнього інструментарію в різних художніх формах і охарактеризовано прийоми, які є відповіддю на виклики сьогодення. Описано групи технологій, які впливають на зазначену трансформацію. Виявлено перспективи осмислення зазначених трансформацій для теоретичної та практичної підготовки сучасних режисерів масових видовищ.

Ключові слова: *мистецтвознавство, режисура масових видовищ, засоби художньої виразності, сучасні технології.*

V. O. Buhaiova, Ph.D. in Art History, senior lecturer, direction chair, Kharkiv State Academy of Culture, Kharkiv

TRANSFORMATION OF TOOLS OF ARTISTIC MEANS OF EXPRESSION OF THE MODERN DIRECTOR OF MASS SPECTACLES

The aim of the article is to investigate the main trends in the transformation of artistic means of expression of directing mass spectacles at the present stage.

Research methodology. The author analyzes the publications that study the development of modern mass spectacles and change of tools of their means of expression. Especially valuable are the works of researchers of the direction chair of Kharkiv State Academy of Culture and the research of O. Bondrachuk, leading specialist in the production of modern shows.

Results. Defining the main trends in the transformation of artistic means of expression in directing mass spectacles at the present stage contains of several levels. The objective reason for such transformations is changes in the structure of society, which passes into the phase of post-industrial, information society with appropriate skills, speed of perception of information, saturation of visual and other sensory impressions. This trend has a certain economic basis: the use of digital technology in directing mass spectacles significantly

1 This work is licensed under a Creative Commons Attribution-NonCommercial-ShareAlike 4.0 International License

reduces costs. The economic aspect today often becomes decisive for the formation of the budget of a mass spectacle, the identification of its potential technological capabilities. The expressive tools of traditional art forms of mass spectacles have been enriched through the use of digital technologies in traditional art forms. This belongs to the scenography of such mass spectacles (replacement of painted scenery with digital footage, background created by multimedia design technologies), means of staging such shows (use of digital editing light, sound, fragments of photos and videos, etc.). The second level of transformation of this toolkit is the level of directing a spectacle mediated by television and video technologies. A television show requires additional skills from the director. Preliminary photo-visualization and "pilot" shooting of such a show project allows the director to adjust all the elements of the production to the final shooting. The burden on the director of the spectacle increases if the spectacle goes "live". Synchronization of all involved production services with the film crew and the live broadcast director is required. The third level: this is the level of transformation of this toolkit of traditional art forms of mass spectacles, taking into account the mediation of the television theatrical spectacle by the Internet environment of its consumption by the modern viewer.

Novelty. The issue of updating different levels of transformation of artistic means of expression as tools for creating a modern spectacle. Novelty in understanding is the experience of directing techniques under extreme conditions of quarantine.

The practical significance. The study enabled to comprehend the current shift in socio-cultural and scientific practice and discover methodological foundations for further scientific research.

Keywords: *art history, directing of mass spectacles, means of artistic expression, modern technologies.*

Постановка проблеми. Початок ХХІ ст. виявив стрімкий поступ мистецтва й художніх технологій та наближення їх до повсякденної культури суспільства. Зі здобуттям незалежності та сучасною цифровізацією української держави цей поступ зумовив створення багатьох креативних індустрій, які почали потребувати нових компетентностей від режисера масових видовищ. Зміна пропагандистської парадигми на парадигму споживання виявила необхідність не лише зміщення змістових акцентів роботи режисера масових видовищ, але й необхідність оновлення і трансформації художніх засобів виразності масового видовища як такого. Перетворення гомогенної масової культури на гетерогенну, субкультурну актуалізувало задоволення диференційованіших потреб різних прошарків населення, а відтак – переосмислення інструментального набору засобів художньої виразності сучасного режисера масових видовищ.

Аналіз останніх досліджень і публікацій свідчить, що в науковому дискурсі, дотичному до зазначеної проблеми, доволі глибоко проаналізовано існуючий досвід щодо особливостей режисерської діяльності в структурі масового свята. В усьому масиві наукових досліджень вагоме

місце посідає саме харківська наукова школа досліджень проблем режисури масових видовищ: праці С. Гордеєва, А. Житницького (2005), В. Бугайової, В. Данилової (2009), О. Логвінової (2014), Р. Набокова та ін. Різні аспекти режисерської діяльності у сфері організації та постановки масових видовищ розглянуті в західній літературі, а саме в публікаціях С. Бішопа (2012), Д. Джетса (1993), Дж. Голдблатта (1997), А. Макдоннелла (1999), Е. Шоуна (2001), Д. Уатта (1998) та ін. У російськомовному дискурсі можна виокремити публікації С. Герасимова (2007), С. Маркової (2004), М. Майбороди (2010) та ін. Окремо слід означити надзвичайно важливу працю О. Бондарчука (2020), провідного фахівця міжнародного рівня в організації та проведенні сучасних масових видовищ. Утім, актуальною є проблема переосмислення художніх засобів виразності режисури масових видовищ у контексті сьогодення.

Мета статті — дослідити основні тенденції трансформації художніх засобів виразності режисури масових видовищ на сучасному етапі.

Методологія дослідження оснований на методах, розроблених у працях провідних українських культурологів і мистецтвознавців. Комплексний науковий підхід до осмислення означеної проблеми базується на культурологічному та мистецтвознавчому підходах осмислення оновлення інструментарію художніх засобів виразності в режисерській діяльності на сучасному етапі. Мистецтвознавчий підхід до дослідження проблеми оснований на основних теоретичних і практичних принципах організації режисерської діяльності, які були оновлені провідними дослідниками в сучасному науковому дискурсі.

Виклад основного матеріалу дослідження. Визначення основних тенденцій трансформації художніх засобів виразності режисури масових видовищ на сучасному етапі передбачає кілька рівнів. Перший: рівень трансформації цього інструментарію традиційних художніх форм масових видовищ з урахуванням тенденцій цифровізації сучасної суспільної комунікації. Другий: рівень трансформації цього інструментарію, опосередкованого телевізійними та відеотехнологіями. Третій: рівень трансформації цього інструментарію традиційних художніх форм масових видовищ з урахуванням опосередкованості телевізійного театралізованого видовища інтернет-серевидищем його споживання сучасним глядачем.

Щодо першого рівня трансформації виразного інструментарію традиційних художніх форм масових видовищ, то можна виокремити об'єктивні та суб'єктивні причини такої трансформації. До об'єктивних можна віднести перехід значної кількості держав, зокрема й Україну, з індустріальної фази капіталістичного розвитку до цифрової, постіндустріальної, у якій художня культура та індустрії, які до неї входять,

апелюють до цифрових інструментів художньої виразності. Окрім цього, об'єктивною причиною таких трансформацій є зміни в структурі суспільства, яке переходить до фази постіндустріального, інформаційного суспільства з відповідними навичками, швидкістю сприйняття інформації, насиченістю візуальних та інших сенсорних вражень. Ця тенденція має і певне економічне підґрунтя: використання цифрових технологій у режисурі масових видовищ значно зменшує витрати. Економічний аспект нині часто стає визначальним для формування бюджету масового видовища, виявлення його потенційних технологічних можливостей.

Суб'єктивними причинами такої трансформації є зростання компетенцій режисерів масових видовищ, морфологічна диференціація та ускладнення сфери видовищ, прихід у професію покоління Z, формування видовищ як «спеціальних художніх подій» (Данилова, 2009).

Виразний інструментарій традиційних художніх форм масових видовищ збагатився в результаті використання цифрових технологій у традиційних художніх видовищних формах. Це стосується як сценографії таких масових видовищ (заміна мальованих декорацій на цифрові футажі, тло, яке створюється за допомогою технологій мультимедійного дизайну), засобів постановки таких шоу (використання цифрового монтажного світла, звуку, фрагментів фото та відео тощо). Фахова компетентність звукорежисерів, світлорежисерів стає надзвичайно важливою для втілення загальної концепції видовища, адже «художні» світло та звук суттєво підсилюють емоційний вплив на публіку. Окрім того, використання таких технологій дозволяє використовувати не лише інтер'єри під час втілення видовища, але й екстер'єри (малі та великі архітектурні форми, ландшафт тощо). Віджеїнг та відеомапінг, тісна співпраця з режисером відеоконтенту стають необхідною частиною режисури видовища такого типу. Зберігаючи загальні «контури» традиційної драматургічної конструкції, режисер такого масового видовища в результаті використання цифрових технологій має змогу значно підвищити вплив видовища на різні верстви суспільства.

Другий рівень трансформації цього інструментарію — рівень режисури видовища, опосередкованого телевізійними та відеотехнологіями. Шоу на телебаченні потребує додаткових умінь та навичок від режисера. О. Бондарчук звертає увагу на цю відмінність: візуалізація шоу повинна враховувати оптичні можливості багатокамерної зйомки, актуалізацію крупних планів оператором-постановником, концепцію хореографії та сценографії видовища, придатну для передання камерою, тощо (Бондарчук, 2020). Попередня фотовізуалізація та «пілотна» зйомка такого шоу-проєкту дозволяє режисерові корегувати всі елементи постановки до остаточної зйомки. Навантаження на режисера-постановника видовища підсилюється, якщо видовище йде наживо.

Потрібна синхронізація всіх задіяних постановочних служб зі знімальною групою та режисером прямої трансляції. Тобто до всіх можливостей художніх засобів виразності цифрового типу додається оптична опосередкованість телевізійної версії такого видовища, яку повинен ще на стадії підготовки врахувати режисер масового видовища.

Третій рівень: рівень трансформації цього інструментарію традиційних художніх форм масових видовищ з урахуванням опосередкованості телевізійного театралізованого видовища інтернет-середовищем його споживання сучасним глядачем. Коли телевізійна версія масового видовища розпочинає своє існування в інтернет-середовищі, додаються механізми інтерактивного «суспільного споживання» цим дійством. Режисер-постановник, який усвідомлює цей аспект, повинен ще на підготовчому етапі розуміти та мати можливість втілити в структуру видовища елементи, які послугують об'єктом «зворотного зв'язку» для потенційної публіки (Guiraud, 1975). Коментарі в соціальних мережах, інтернет-голосування тощо повинні бути враховані в драматургії шоу та в попередній його організації. Це стосується слоганів, «фішок», інтегрованих у драматургічну структуру, тощо. Якщо це конкурсна художня форма, інтерактивність щодо її сприйняття може бути програмно перенесена в інтернет-середовище.

Трансформація художніх засобів виразності відбувається також залежно від певних жанрових та формотворчих особливостей видовища. Фактично нині виявляється тенденція до жанрової дифузії. Перформативні видовища поєднуються з технологічними інсталяціями, візуальні проекти стають тлом для «розгортання» театральних дійств тощо. На ці трансформації вказує і харківська дослідниця О. Логвінова, характеризуючи тенденцію до синтетичності різних форм театралізованих арт-проектів у сучасній видовищній культурі (від різних театралізованих арт-практик до фешн-шоу та екзотичних «шоу з дельфінами»). Урахування проявів тілесності стає надзвичайно актуальним для фахових спеціальних компетентностей режисера-постановника (Логвінова, 2014).

Окрім зазначених рівнів трансформації художніх засобів виразності, зміни відбуваються в царині концептуалізації змістів таких художніх форм. Поєднання елементів повсякденності з власне художньо-мистецькими змістами виявляють «новітню креативність» режисерського пластичного мислення. Тут можна погодитись з думкою С. Маркової щодо того, що «пластична культура є одним з смислоутворюючих компонентів художньо-педагогічної діяльності режисера театралізованих видовищ» (Маркова, 2014).

Нові суспільні умови існування креативних індустрій (епідемія COVID-19) внесли свої корективи в художні засоби виразності таких

видовищ. По-перше, сценографія видовищ почала враховувати необхідну безпечну дистанцію між публікою та учасниками, між персонажами на сцені або в екстер'єрі. Наприклад, деякі режисери-постановники програмно розпочали розраховувати на дистанцію сприйняття шоу з вікон будинків або автомобілів. Монументальність використання ефектів та зображень відеоконтенту надають такої можливості. Набула поширення практика демонстрації підготовчого періоду видовища в інтернет-середовищі, коли потенційна публіка відіграє роль коментатора та корегує всі стадії підготовки видовища, що стає самостійним видовищним продуктом в Інтернеті, тощо (McDonnell, 1999). Для режисерів-постановників України надзвичайно важливим є новітній професійний інтернет-майданчик: цифровий театральний архів, зручний та доступний вебресурс з повноцінною національною театральною базою даних, який нещодавно створено для театральної спільноти, науковців та глядацької аудиторії. На сайті вже 113 театрів, 333 вистав та 1563 персоналій. Проект реалізується НСТДУ за підтримки Українського культурного фонду. Куратор проекту — український театрознавець, доктор мистецтвознавства, професор Ганна Веселовська.

Висновки. Таким чином, осмислення виявлених рівнів трансформацій інструментарію художніх засобів виразності режисера масових видовищ дозволяють скорегувати фахову освіту та долучити до неї компоненти як менеджерського, так і технологічного спрямувань, оскільки лише симбіоз таких компетентностей дозволить спеціалістові бути конкурентноздатним на сучасному ринку праці.

Перспективним є використання висновків зазначеного дослідження як у педагогічному процесі під час підготовки фахівців за спеціальністю «Сценічне мистецтво», так і в практичній діяльності сучасних режисерів масових видовищ.

Список посилань

- Бондарчук, О. (2020). *Как создать грандиозное шоу*. Киев: ТАК.
- В Україні запрацювала театральна база даних (2020). *День*. Відновлено з <https://day.kyiv.ua/uk/news/211020-v-ukrayini-zaprasyuvava-teatralna-bazadanyh-digital-theatre-archiv>.
- Генкин, Д. М. (1985). *Массовые театрализованные праздники и представления*. Москва: Просвещение.
- Герасимов, С. В. (2007). *Массовые праздники как фактор развития социального партнерства*. (Автореф. дис. ... канд. пед. наук: спец. 13.00.05). Москва.
- Данилова, В. Є. (2009). *«Спеціальна художня подія»: види, функції, режисура (кінець ХХ — початок ХХІ ст.)*. (Автореф. дис. ... канд. мистецтвознавства: спец. 26.00.01 — теорія та історія культури (мистецтвознавство)). Харків: Харківська державна академія культури.

- Донская, Т. К. (2017). Режиссер театрализованных представлений и праздников: профессионально-личностный аспект. *Культурная жизнь регионов*, 3 (66), 106–112. Краснодар: Краснодарский государственный институт культуры.
- Житницький, А. З. (2005). *Драматургія масових театралізованих заходів*. Харків: Тимченко.
- Логвінова, О. О. (2014). Театралізовані жанри та форми сучасної видовищної культури. *Традиції та новачії у вищій архітектурно-художній освіті*, 4, 32–36. Харків: ХДАДМ.
- Майборода, М. В. (2010). *Социально-культурное развитие подростков в процессе освоения сценарно-режиссерских технологий праздника*. (Автореф. дис. ... канд. пед наук: спец. 13.00.05). Москва.
- Маркова, С. В. (2004). *Формирование пластической культуры студентов-режиссеров театрализованных представлений и праздников в условиях высшего художественно-педагогического образования*. (Автореф. дис. ... канд. пед наук: спец. 13.00.08). Москва.
- Bishop, C. (2012). *Artificial Hells: Participatory Art and the Politics of Spectatorship*. New York: Verso.
- Getz, D. (1993). Corporate culture in not-for-profit festival organisations: concepts and potential applications. *Festival management and event tourism*, Vol. 1, 1, 11–17.
- Goldblatt, J. J. (1997). *Special events: best practices in modern event management*. N.Y.: Van Nostrand Reinhold.
- Guiraud, P. (1975). *The Performative Function, following Text. Semiology*. London: Routledge & Kegan Paul.
- McDonnell, I. (1999). *Festival and special event management*. Brisbane, Chichester: John Wiley and Sons.
- Shone, A. (2001). *Successful event management: a practical handbook*. London: Continuum.
- Watt, D. C. (1998). *Event management in leisure and tourism*. Harlow: Longman.
- Yeoman, I. (Ed.). (2004). *Festival and events management: an international arts and culture perspective*. Amsterdam: Elsevier Butterworth-Heinemann.

References

- Bondarchuk, O. (2020). *How to create a great show*. Kiev: TAK. [In Russian].
- A theatrical database has been launched in Ukraine (2020). *Den*. Retrieved from <https://day.kyiv.ua/uk/news/211020-v-ukrayini-zapracyuvala-teatralna-baza-danyh-digital-theatre-archiv>. [In Ukrainian].
- Genkin, D. M. (1985). *Mass theatrical holidays and performances*. Moscow: Prosveshchenie. [In Russian].
- Gerasimov, S. V. (2007). *Mass holidays as a factor in the development of social partnership*. (Author's abstract thesis ... candidate of ped. sciences: spec. — 13.00.05). Moscow. [In Russian].
- Danilova, V. E. (2009). *"Special artistic event": types, functions, directing (late XX—early XXI century)*. (Author's abstract thesis ... candidate of Art History:

- special 26.00.01 — theory and history of culture (art history)). Kharkiv: Kharkiv State Academy of Culture. [In Ukrainian].
- Donskaia, T. K. (2017). Director of theatrical performances and holidays: professional and personal aspect. *Culture life of regions*, 3 (66), 106–112. Krasnodar: Krasnodar State Institute of Culture. [In Russian].
- Zhytnytskyi, A. Z. (2005). *Dramaturgy of mass theatrical events*. Kharkiv: “Tymchenko”. [In Ukrainian].
- Logvinova, O. O. (2014). Theatrical genres and forms of modern entertainment culture. *Traditions and innovations in higher architecture-art education*, 4, 32–36. Kharkiv: Kharkiv State Academy of Design and Fine Arts. [In Ukrainian].
- Maiboroda, M. V. (2010). *Social and cultural development of adolescents in the process of mastering script-director technologies of the holiday*. (Author’s abstract thesis.... Candidate of pedagogical sciences: spec. — 13.00.05). Moscow. [In Russian].
- Markova, S. V. (2004). *Formation of the plastic culture of students-directors of theatrical performances and holidays in the conditions of higher art and pedagogical education*. (Author’s abstract thesis.... Candidate of pedagogical sciences: spec. 13.00.08). Moscow. [In Russian].
- Bishop, C. (2012). *Artificial Hells: Participatory Art and the Politics of Spectatorship*. New York: Verso. [In English].
- Getz, D. (1993). Corporate culture in not-for-profit festival organizations: concepts and potential applications. *Festival management and event tourism*, Vol. 1, 1, 11–17. [In English].
- Goldblatt, J. J. (1997). *Special events: best practices in modern event management*. N.Y.: Van Nostrand Reinhold. [In English].
- Guiraud, P. (1975). *The Performative Function, following Text. Semiology*. London: Routledge & Kegan Paul. [In English].
- McDonnell, I. (1999). *Festival and special event management*. Brisbane, Chichester: John Wiley and Sons. [In English].
- Shone, A. (2001). *Successful event management: a practical handbook*. London: Continuum. [In English].
- Watt, D. C. (1998). *Event management in leisure and tourism*. Harlow: Longman. [In English].
- Yeoman, I. (Ed.). (2004). *Festival and events management: an international arts and culture perspective*. Amsterdam: Elsevier Butterworth-Heinemann. [In English].

Надійшла до редколегії 04.09.2020 р.